

АКТУАЛЬНІСТЬ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ П. В. ГОЛУБЄВА В КОНТЕКСТІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

THE RELEVANCE OF P.V. GOLUBEV'S MUSICAL AND PEDAGOGICAL HERITAGE IN THE CONTEXT OF VOCAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS

Стаття присвячена висвітленню змістової характеристики музично-педагогічної спадщини, зокрема вокальної педагогіки професора й видатного соліста П. В. Голубєва, який відіграв ключову роль у становленні й розвитку Харківської школи академічного вокального мистецтва.

Зазначено, що вдосконалення фахової підготовки вокаліста потребує детального вивчення ключових позицій методики видатного педагога. Багатогранна постать П. В. Голубєва, його роль у становленні педагога-вокаліста займає чільне місце в науковій літературі.

Проаналізовано складові компоненти вокальної педагогіки, обґрунтовані професором у його «Порадах молодим педагогам-вокалістам».

Окреслено основні етапи роботи, що використовувались Павлом Васильовичем під час навчання сольного співу, і такі ключові позиції: співацький голос, дихання, звукоутворення, кантілена, об'єм вдиху, серйозне ставлення до здоров'я співака.

Проаналізовано, що пріоритетними на його заняттях були надзвичайна увага до творчої індивідуальності учня, природних особливостей його голосу. Окрім того, окреслено такі домінуючі методичні поради професора: пропорційний розвиток усіх складових співацького апарату, особливий акцент на вмінні гнучко вести кантілену, раціонально розподіляти дихання, чітко артикулювати, досягати якісного звучання у всіх регістрах.

Доведено, що методика П. В. Голубєва поєднала кращі вокально-технічні традиції італійського співу й досягнення вітчизняної вокальної школи.

Акцентовано на високому рівні професійно-методичної обізнаності та майстерності митця, а також відкритості, відповідальності, толерантності, увазі до гармонійного розвитку співака.

Професор піклувався про виховання у своїх учнів навичок високохудожнього розкриття змісту музичного й словесного текстів. Павло Васильович чимало уваги приділяв індивідуальним і музичним даним учня, турбувався, щоб тембр голосу був представлений у своїх найкращих якостях, працював над розвитком виконавської майстерності студента.

Наголошено, що надбання професора П. В. Голубєва в царині методики навчання академічного співу є актуальним у нинішній час. Досвід та майстерність видатного вокаліста віддзеркалюють аксіологічний підхід до освіти, пріоритети гуманістичної педагогіки.

Ключові слова: вокальна педагогіка, дихання, звукоутворення, педагогічні поради, співацький голос.

The article is devoted to highlighting the content characteristics of the musical and pedagogical heritage, in particular the vocal pedagogy of professor and outstanding soloist P.V. Golubev, who played a key role in the establishment and development of the Kharkiv School of Academic Vocal Art.

It is noted that improving the professional training of a vocalist requires a detailed study of the key positions of the outstanding teacher's methodology. The multifaceted figure of P. V. Golubev, his role in the formation of a teacher-vocalist occupies a prominent place in scientific literature.

The constituent components of vocal pedagogy, substantiated by the professor in his «Advice to young vocal teachers», are analyzed.

The main stages of the work used by Pavel Vasyliovych during his solo singing training are outlined, as well as the following key positions: singer's voice, breathing, sound production, cantilena, inspiratory volume, serious attitude to the singer's health.

It was analyzed that the priority in his classes was extraordinary attention to the student's creative individuality, the natural features of his voice. In addition, the following dominant methodical advices of the professor are outlined: proportional development of all components of the singing apparatus, special emphasis on the ability to lead a cantilena flexibly, rationally distribute breathing, clearly articulate, achieve high-quality sound in all registers.

It has been proven that P. V. Golubev's method combined the best vocal and technical traditions of Italian singing with the achievements of the domestic vocal school.

Emphasis is placed on the high level of professional and methodical knowledge and skill of the artist, as well as openness, responsibility, tolerance, attention to the harmonious development of the singer.

The professor cared about the education of his students in highly artistic disclosure of the content of musical and verbal texts. Pavlo Vasyliovych paid a lot of attention to the student's individual and musical data, was concerned that the timbre of the voice was presented in its best qualities, worked on the development of the student's performance skills.

It is emphasized that the achievements of Professor P. V. Golubev in the field of teaching methods of academic singing are relevant at the present time. The experience and skill of the outstanding vocalist reflect the axiological approach to education, the priorities of humanistic pedagogy.

Key words: vocal pedagogy, breathing, sound production, pedagogical advice, singing voice.

УДК 78.03+784.9(477)Голубєв]:378.147
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.29>

Малашевська І.В.,

викладач циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки

Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Павлюк Н.М.,

викладач кафедри музичного мистецтва Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Комарук З.В.,

Народна артистка України, професор, викладач кафедри музичного мистецтва Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Постановка проблеми. Питання духовності впродовж століть не втрачає актуальності у філософії, психології, музичній педагогіці. Переорієнтація

сучасної педагогічної думки на людину та її розвиток, відродження гуманістичної традиції є завданнями, що поставлені самим життям. Їх вирішення

й зумовило розробку гуманістичної філософії освіти, основою якої є аксіологія як наука про цінності. Відтак цінним надбанням мистецької педагогіки є результати досліджень духовної спадщини видатного митця, вокаліста, педагога-фундатора Харківської вокальної школи П. В. Голубєва.

Ефективність мистецької освіти нині, як і в минулому, безпосередньо залежить від якісного рівня професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Безсумнівно, серед широкого спектру напрямів і форм змістової підготовки фахівця музики суттєве місце належить його вокальній підготовці.

Удосконалення професійної підготовки фахівця вищезазначеного профілю, безперечно, пов'язане з вивченням та використанням педагогічного досвіду національного вокального мистецтва. У плеяді відомих вокалістів чільне місце займає неординарна постать П. В. Голубєва, вокальна педагогіка якого не втрачає актуальності на сучасному етапі розвитку музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Закономірним результатом розширення уявлень про ефективні форми та методи професійної підготовки вокаліста є підвищення інтересу науковців до означеної проблеми.

Відомо, що питання вокальної підготовки майбутніх педагогів знайшло відображення в наукових дослідженнях О. Дем'янчука, А. Гордійчука, А. Зарицької, В. Доронюк, Я. Кушки, Т. Малишевої, М. Печенюк, М. Сливичького, Ю. Юцевича. Названі автори ґрунтовно висвітлюють аспекти формування вокально-педагогічної та музично-естетичної творчості фахівця з музики.

Значний інтерес у контексті нашого дослідження становлять роботи А. Ботнарчук, Н. Говорухіної, Н. Гребенюк, Л. Кучер, О. Левченка, В. Павлічук, В. Чайка, Мартинюк, Л. Деркач, І. Маркотенко. У дослідженнях цих авторів акцентується увага на значущості традицій професійного вокального мистецтва України, а також ролі П. В. Голубєва у становленні Харківської вокальної школи.

Аналіз та вивчення наукового доробку дозволяє стверджувати, що багатогранна постать П. В. Голубєва, його роль у становленні педагога-вокаліста займає чільне місце в науковій літературі. Водночас акцентуємо, що вдосконалення фахової підготовки вокаліста потребує детального вивчення ключових позицій методики видатного педагога.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми.

У наукових дослідженнях з мистецької педагогіки несправедливо мало уваги приділяється питанню підготовки викладачів постановки голосу. З огляду на це важливо акцентувати на проблемах методики підготовки співака та ключових позиціях, що позитивно впливають на успішне формування

викладача академічного співу. Означене зумовлює інтерес до детальнішого вивчення музично-педагогічної спадщини минулого та актуальність досліджень такої спрямованості.

Метою нашої статті є узагальнення пріоритетних теоретико-методичних положень вокальної підготовки фахівців у музично-педагогічній спадщині П. В. Голубєва.

Виклад основного матеріалу. Як переконає практика й аналіз науково-педагогічної літератури, вокальна підготовка студентів музично-педагогічних спеціальностей значно відрізняється від процесу підготовки вокаліста-виконавця. Саме на це звертають увагу дослідники В. Доронюк, В. Павлічук, В. Чайка, О. Прядко.

Цінним відзначаємо міркування В. Павлічука стосовно того, що спів – це сукупність складних психофізіологічних, акустичних, біофізичних процесів в організмі людини, який вимагає тривалої наполегливої роботи з відпрацювання техніки виконання, розвитку вокально-слухових уявлень, відпрацювання чіткого координування вокальних рухів голосового апарату, пошук індивідуального тембрального забарвлення співацького голосу, ґрунтовної теоретико-методичної підготовки [1, с. 61].

Безперечно, слушною видається думка В. Доронюк про те, що завданням викладача є не лише розвиток вокального потенціалу студентської молоді, а й виховання еліти музикантів, які були би здатні відродити духовність в Україні та її музичну культуру [2, с. 205].

Отож, ми переконані, що саме такі завдання будуть реалізовані завдяки опорі на багатогранну спадщину П. Голубєва.

Наукові джерела засвідчують, що Павло Васильович Голубєв (1883–1966) – видатний вокальний педагог, заслужений діяч мистецтв України, професор, безпосередній продовжувач вокальної школи італійського майстра Федеріко Александро Бугамеллі.

Голубєв став одним із засновників вокального факультету Харківської консерваторії, очолював кафедру сольного співу.

Відомо, що пріоритетними на його заняттях були надзвичайна увага до творчої індивідуальності учня, природних особливостей його голосу.

Окрім того, стисло можна окреслити такі домінанти методичних порад професора: пропорційний розвиток усіх складових співацького апарату, особливий акцент на вмінні гнучко вести кантилену, раціонально розподіляти дихання, чітко артикулювати, досягати якісного звучання у всіх регістрах.

З метою ґрунтовнішого з'ясування сутнісного змісту методики формування співацького голосу за П. Голубєвим зосередимо увагу на ключових компонентах, поданих у його працях, зокрема в «Порадах молодим педагогам вокалістам» [3].

Доведено, що методика П. В. Голубєва поєднала кращі вокально-технічні традиції італійського співу й досягнення вітчизняної вокальної школи.

Професор піклувався про виховання у своїх учнів навичок високохудожнього розкриття змісту музичного й словесного текстів. Павло Васильович чимало уваги приділяв індивідуальним і музичним даним учня, турбувався, щоб тембр голосу був представлений у своїх найкращих якостях, працював над розвитком виконавської майстерності студента.

Вважаємо, що цінними для викладачів постановки голосу будуть настанови видатного вокаліста стосовно початкового періоду занять з учнями. Професор стверджував, що навіть найчудовіший голос без загального розвитку є лише нерозвиненим природним багатством. Відомо, що термін «постановка голосу» він замінив на «виховання співака». У це поняття входила і доцільність розвитку вокальної техніки, і вдосконалення інтелектуальних та фізичних ресурсів співака. Неабияке значення в методиці П. Голубєва мала увага до індивідуальності учня, вміння знайти приховану творчу іскру. Цілком погоджуємося з думкою професора про те, що викладачу потрібні велика гнучкість і досвід, щоб сприяти розвитку творчого потенціалу учня. Цікава й настанова професора щодо необхідності лікарського огляду учня, ознайомлення зі станом його голосового апарату.

П. Голубєв радив мобілізувати увагу учня, підтримувати стан бадьорості, впевненості, остерігатися інертності на заняттях, враховувати можливості сприйняття тощо.

Важливим моментом у роботі педагога над звукоутворенням видатний співак вважав спостереження за процесом дихання як однієї з головних умов правильного утворення співацького звуку.

Належна увага зверталася П. Голубєвим на розвиток співацького дихання. Цінною є позиція професора стосовно правильного розвитку співацького дихання, яке ні в якому разі не повинне йти у відриві від роботи всього звукоутворювального апарату і поза межами художніх вимог, що ставляться до виконання кожної вправи, тим більше музичного твору з текстом. Систематичний розвиток співацького дихання відбувається під час вправ, які поступово ускладнюються, переважно на «медіумі». Тут професор посилався на думку М. І. Глінки щодо необхідності витримування звуку «в рівній силі» на одній ноті до кінця фрази.

При цьому Павло Васильович радить наступні вправи проводити з поступовим подовженням цього звуку, турбуючись водночас про фізичний стан учня.

На подальших етапах роботи вказані вправи доцільно виконувати з наростанням звуку від піано до форте і навпаки; для відчуття опори й еластичності видиху корисно також філірувати звук.

При цьому професор застерігає, що поступовий вихід за межі «медіуму» повинен бути обережним, неквапливим, з урахуванням індивідуальних особливостей голосового апарату учня, також варто керуватися прагненням зберегти відчуття опори й тембру голосу.

Павло Васильович вважав, що «у процесі співу бере участь не тільки голосовий апарат; не буде перебільшенням вислів «співає весь організм», у повній гармонії всіх його фізичних, емоційних і творчих можливостей» [4, с. 319].

А. Левченко справедливо акцентує на таких важливих компонентах методики П. Голубєва, як робота над виробленням коштабдомінального дихання з помірним видихом і обов'язковою опорою. Професор зауважував, що «опора дихання і опора звука, крім благотворного впливу на саму якість співацького звуку, ще й знімають зайве напруження з гортані та голосових зв'язок і передають його в потужну систему витривалих м'язів-вдихачів і видихачів. Тим самим опора страхує голос від передчасної його втрати [5, с. 69]. Особливий акцент професор робив на потребі розуміння величини вдиху. Викладач повинен пам'ятати, що мистецтво співацького дихання полягає не в кількості повітря, що вдихається в легені, а в умінні еластичного сповільненого видиху, що регулюється м'язами-видихачами.

Відтак вважаємо, що сучасним викладачам вокалу та співакам-початківцям хорошим методичним підґрунтям будуть виділені П. Голубєвим правила дихання й опори:

- на великих паузах можна дихати носом і більш-менш глибоко;
- під час співу, де немає пауз, дихати ротом;
- розтягувати дихання так, щоб після закінчення фрази ще залишався запас повітря;
- виключати опору тільки після закінчення звуку;
- завжди намагатися відчувати опору трохи більше, ніж силу звуку, поступово посилюючи останню до кінця фрази;
- поновлювати дихання тільки після закінчення фрази [5, с. 70].

Водночас вокаліст підкреслював, що співацьке дихання повинне виховуватися в цілковитій відповідності з іншими компонентами голосового апарату шляхом терплячої, систематичної і суворо послідовної роботи. Як справедливо зауважує А. Левченко, професор П. Голубєв схвально і з великою повагою ставився до настанови М. Глінки про необхідність витримування звуку – на одній силі [40].

Надзвичайна ерудиція та величезний досвід дали змогу Павлу Васильовичу обґрунтувати чимало важливих принципів виховання співака. Одним із таких є питання про розвиток діапазону голосу. Професор був переконаний, що цей

процес має бути результатом дуже обережної, суворо систематичної і наполегливої роботи, спрямованої на формування якісного звучання середини діапазону. Варто також відзначити, що важливою порадою видатного вокаліста є необхідність у щоденних індивідуальних вокальних вправах у зручній теситурі. Павло Васильович підкреслював, що теситурний режим у вправах в обсязі квінти й октави з обережним поступовим рухом вгору по півтонах, починаючи від середньої ділянки діапазону, є природним і водночас правильним шляхом до його розширення зі збереженням якості тембру. При цьому професор наголошував, що цей процес довготривалий [3, с. 28–29].

Підтримуємо думку професора, що вокально-технічний розвиток голосу дуже залежить від смаку й слухової спрямованості педагога. При цьому важливо дотримуватися правильного, систематично витриманого режиму постійних вдало дібраних вправ. Значний інтерес становлять технічні вправи на початку уроку, настанови щодо важливості визначення реальних виконавських можливостей учня, способи ознайомлення з музичним твором, поради стосовно технічної та музично-художньої роботи, подані професором в «Порадах молодим педагогам-вокалістам».

Окремим підрозділом у «Порадах...» П. Голубєва виділено питання про значення вокалізів. Доречними є рекомендації видатного співака стосовно використання вокалізів у зв'язку з індивідуальним підходом до учня залежно від його недоліків на конкретному етапі і з врахуванням вокальних можливостей студента. Павло Васильович звертав увагу на те, що робота з вокалізами не повинна бути численною, а спрямовуватись на розвиток техніки поліпшення якості звуку, розвиток діапазону голосу, витривалості голосу в співі у певній теситурі, відчуття музичної фрази, володіння динамічними відтінками та загальний музичний розвиток. Професор переконував, що старанне вивчення і засвоєння музичного тексту кожного вокалізу напам'ять сприяє подоланню його технічної складності.

При цьому у випадках, коли інтонація учня нестійка або його голос не досить рухливий, професор рекомендував підігравати мелодію впродовж тривалого часу.

Дослідники спадщини П. Голубєва підкреслюють, що у навчальному процесі професор враховував психологічний стан студента під час виконання вокальних вправ і вокалізів, що сприяло поєднанню та співвідношенню емоційно-психологічних особливостей та технічних можливостей співаків з виконавською діяльністю. Це дає підстави стверджувати, що видатний вокаліст був не тільки професійним педагогом, а й проникливим психологом.

Цінними вважаємо поради професора стосовно подолання основних недоліків звукоутворення. Серед поширених він виділяє такі: потяг учнів до звукоутворення в «низькій позиції», захоплення інструментальним звучанням жіночих голосів, неправильне ставлення до природного коливання звука (т. зв. тремоляція), потяг до звукоутворення лише в порожнині рота, форсування звука. До таких випадків професор доречно наводив приказку: «Хто кричить, той не співає».

Одним із недоліків П. Голубєв виділяє «гойдання» голосу. Професор одразу ж рекомендує вправи на ряді послідовних нот в межах квінти і нони у темпі, який би не давав можливості учню розхитувати звук. Кропітка та уважна робота над кантиленою дозволить послабити або ліквідувати «гойдання голосу».

Безперечно, досвідчений педагог розумів, що навчання – це процес активної взаємодії тих, хто навчає, з тими, хто навчається, внаслідок якої в останніх формуються певні знання, уміння та навички, здійснюється їх психічний та особистісний розвиток.

Серед недоліків професор виділяє млявість вдихальної установки гортанних м'язів, яка створює ґрунт для неточного інтонування навіть при наявності доброго музичного слуху. У такому випадку Павло Васильович рекомендував вправи на стакато з негайним повторенням тієї ж вправи на легато.

Вказує П. Голубєв і на вади інтонування (детонацію) у студентів, зауважуючи, що часто причиною цього є неузгодженість співацького дихання з роботою м'язів голосового апарату.

Професор стверджує, що робота над розвитком музичного слуху, безперервний контроль співака й педагога, зміцнення м'язів гортані шляхом вправ на стакато допоможе усунути вади інтонування.

Одним із недоліків звукоутворення Павло Васильович називає неправильне уявлення співака про свій найкращий за якістю тембру природній звук, про характер звучання власного голосу.

Досить поширеним недоліком відзначає П. Голубєв манеру «в'їжджання» у звук, яку він називає хибною і антихудожньою.

Неабияке значення надавав Павло Васильович ясності й формі викладу думки педагога. Він справедливо обґрунтовував необхідність володіння викладачем літературною, грамотною, живою, образною, спокійною, плавною і приємною для слуху мовою. На його думку, обдарованими педагогами завжди стають ті, хто наполегливо, тривало й невтомно працює над собою.

Неодноразово П. Голубєв звертав увагу й на питання здоров'я співака. У своїх порадах він окремим підрозділом виділяє питання потреби лікарського огляду ларингологом-фоніатром,

підкреслюючи важливість цієї процедури. У «Порадах молодим педагогам-вокалістам» досвідчений, ерудований професор, видатний вокаліст виклав рекомендації стосовно різних аспектів звукоутворення, які згодом були експериментально підтверджені вченими – фізіологами й акустиками.

Отож, вивчення досвіду та настанов молодим педагогам професора П. В. Голубєва дає право стверджувати, що домінантами його невичерпної, енергійної, професійної діяльності були загальнолюдські цінності.

Детальне опрацювання й аналіз сутності вокальної педагогіки П. В. Голубєва дає підстави констатувати, що розроблена, апробована, перевірена на практиці вона може допомагати молодим педагогам-вокалістам у набутті музично-педагогічних знань та умінь.

Значний інтерес становлять високий рівень загальної і професійної культури професора, прищепленні йому загальна ерудиція, глибина знань, відповідальність, толерантність, увага до своїх учнів, колег. Визначальним є той факт, що невичерпне джерело вокальної педагогіки Павла Васильовича стало основою національної і світової вокальної педагогіки. Вважаємо, що інтегральна та багаторівнева професійно значуща характеристика особистості та музично-педагогічної майстерності П. В. Голубєва варті уваги і потребують подальшого вивчення.

На основі вищевикладеного резюмуємо, що ключовими пріоритетами у методичних настановах видатного вокаліста, професора П. В. Голубєва є пропорційний розвиток усіх складових співацького апарату, особливий акцент на вмінні гнучко вести кантилену, раціонально розподіляти дихання, чітко артикулювати, досягати якісного звучання у всіх регістрах.

На наше переконання, кожен педагог вокалу повинен опиратися на важливу настанову видатного вокаліста: «Педагогічна майстерність полягає

не у нав'язуванні своїх методів, а в терплячому систематичному творенні сприятливого ґрунту для свідомого, завжди критичного їх сприйняття» [3, с. 9].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Відтак, доведено, що мистецький та педагогічний досвід видатного співака, професора, фундатора Харківської вокальної школи П. В. Голубєва відзначається надзвичайною глибиною та професійно-методичною майстерністю. Поради молодим педагогам-вокалістам, які залишив професор, є надзвичайно суттєвими в професійному, музично-педагогічному, методичному плані, а тому цінні для педагогів вокалу.

Методи та прийоми видатного співака у навчанні студентів не втратили актуальності на сьогоднішній день. Особливості вокальної педагогіки П. В. Голубєва відіграли важливу роль у становленні національної вокальної школи. У перспективі саме цей аспект може бути окремим напрямом наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Павлічук В. І. Концепти співацького голосу в контексті підготовки вчителя музичного мистецтва. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2021. Вип. 4, ч. 2. С. 60–66.
2. Доронюк В. Д., Сливицький М. Ю. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики: навч. посібник для викладачів і студентів вищих навчальних закладів і вчителів музичних шкіл різного типу. Івано-Франківськ: ЦІТ, 2007. 306 с.
3. Голубєв П. В. Поради молодим педагогам-вокалістам. К.: Музична Україна, 1983. 62 с.
4. Левченко А. Педагогічні принципи П. В. Голубєва як фундатора Харківської вокальної школи. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: Зб. наук. ст. Харків: С. А. М., 2011. Вип. 33. С. 313–320.
5. Маркотенко І. О. Павло Васильович Голубєв – педагог-вокаліст. Київ: Музична Україна, 1985. 75 с.